

EEN RESTAURATIE ALS EEN SPEURTOCHT

Tekst: Wijnand Freling

Fotografie: Henk van der Veen, Björn Fleuren

In Arnhem staat langs de doorgaande weg naar Utrecht een fraai voorbeeld van “Um 1800”, de beweging die tegenover het streven naar eenvoud in architectuur in begin 20e eeuw juist het historiserende omarmde. De eigenaar heeft het pand afgestoft en weer in originele staat teruggebracht. Een speurtocht die voerde langs overschilderingen, reparaties, verval, reinigingsmogelijkheden, vakmanschap en passie.

Schoonmaken; vallen en opstaan

Steeds weer worstelen we met het schoonmaken van geornamenteerde gevels en stucplafonds. Regelmatig worden we enthousiast over nieuwe schoonmaakmethodes. Maar als het resultaat onder het stof vandaan komt, moeten we constateren dat het effect net iets anders is dan wat we ons ervan hadden voorgesteld. Toch hebben alle betrokken partijen hun best gedaan. De vraag rijst waarom er toch nog zoveel misgaat. Bij deze restauratie komen we de worsteling op alle vlakken tegen. Maar uiteindelijk wint de passie en het vakmanschap het van de weerbarstigheid van het materiaal.

Vernietigend effect

In het bestek staat omschreven de gevel met kalkwassen te reinigen. Na het afspoelen met water (50 bar waterdruk, net iets meer dan een stevige douche) blijkt dat de deels ondoordringbare verflagen de kalkkorrels hun werk niet hebben laten doen. Ook met olivinezand lukt het niet om deze verflagen te verwijderen. Met stralen lukt het wel; onder het geweld van grit verdwijnen de verflagen als sneeuw voor de zon. Helaas heeft ook de oppervlaktehuid van het gevelstucwerk er aan moeten geloven. De door en door in okerkleur aangebrachte pleisterlaag is hierbij ook verdwenen.

Het herstel van deze gestukadoorde gevel was geen sinecure maar het eindresultaat is fantastisch. (foto: Henk van der Veen)

Ook schoonmaken is maatwerk

Achteraf vraag je je af waarom er zoveel geweld aan te pas moest komen om de gevel te ontdoen van al die verflagen. Was een veel gerichtere inzet van middelen op die plekken waar de gevel dat om vroeg niet effectiever geweest, zowel in kosten als in resultaat? Net zo goed als de restauratiestukadoor zich bedient van diverse materialen en gereedschappen om tot een goed resultaat te komen, zal ook een schoonmaker veel meer reinigingsmethoden op delen van de gevels moeten kunnen inzetten voor een optimaal resultaat. Op de gevel zijn de afgelopen eeuw verschillende lagen verf aangebracht. Iedere verflaag vraagt om zijn specifieke aandacht bij verwijdering: krabben, verweken (chemisch of met een föhn),

schuren, kalkwassen, water, stralen met zand of grit. Kortom, iets meer maatwerk had hier onnodige schade voorkomen.

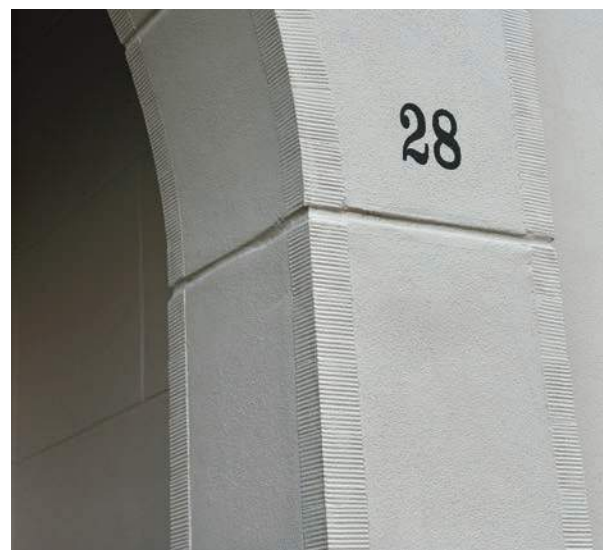
Elk nadeel...

De opdrachtgever schakelde restauratiestukadoor Bjorn Fleuren in om de gevel weer naar de originele staat terug te brengen. Daarmee ontstond een dynamische wisselwerking tussen herstel naar ideeën van de opdrachtgever en het Neerlandsch Stucgilde-lid dat het restaureren hoog in het vaandel heeft staan. Zijn streven naar ultiem vakmanschap en het overtuigen van de opdrachtgever hiervan, leidde bij het aanpakken van deze gevel tot een fantastisch resultaat. Maar daarvoor moesten wel eerst wat gebreken

Lijnrecht tegenover de hang naar eenvoud is er begin 20e eeuw ook de tegenbeweging "Um 1800" die juist ornamenten en de klassieke architectuurelementen omarmt. (foto: Henk van der Veen)

Het schoonmaken van stucwerk is maatwerk. Voor verschillende soorten stucwerk en verschillende geveldelen zullen verschillende technieken en materialen moeten worden gebruikt. (foto: Henk van der Veen)

Het kamwerk leverde hoofdbrekens op maar aanpassingen van de mal en de switch naar ander materiaal deden wonderen. (foto: Henk van der Veen)

Worstelen met gereedschap en materiaal

in de ondergronden worden aangepakt. De brute methode van schoonmaken had namelijk een aantal bouwkundige problemen aan het licht gebracht: onvermoede scheuren, doorgeroeste wapeningsstaven, optrekkend vocht en eerdere restauraties met gips en andere producten. Ook wordt zichtbaar dat vóór het aanbrengen van al het pleisterwerk de baksteengevel voorzien was van een bescheiden knipvoeg. De huidige gevelversiering is dus van jonger datum dan het woonhuis. Nuttige informatie voor de restauratie.

Optrekkend vocht

De doorgeroeste wapeningsstaven worden vervangen en de lateiconstructies hersteld. Bij het verder vrij leggen van de gevels wordt het

probleem van het optrekkend vocht duidelijk. Het ophogen van terras en grond blijkt een belangrijke oorzaak daarvan te zijn. Dus aan de gang met schop en kruiwagen; de grond wordt afgegraven, de fundering hersteld en een grindkoffer langs de gevel teruggebracht. Na enige maanden wachten wordt het effect zichtbaar; daarna kan de stuka-door ook hier weer aan de slag.

Lekkende afvoeren

Een lekkende afvoer van het balkon wordt tijdens het pleisteren ontdekt en alsnog hersteld. Ook hier blijkt weer dat niet alles in één keer goed gaat, maar dat door de betrokkenheid van de vaklieden en de opdrachtgever alle gebreken worden opgelost. Kleine correcties in detaillering

van de lijsten en ornamenten dragen bij aan een duurzaam resultaat. Het laten afwateren van lijsten voorkomt inwateringsschade. Door de mallen voor het (over)trekken van de lijsten iets ruimer te profileren, voorkomt de restauratiestukadoor dat een nieuw aan te brengen pleisterlaagje naar niets wegloopt.

Natuurlijke hydraulische kalk

Voor het herstellen van het gevelstucwerk wordt in grote lijnen het advies van Strikolith/Bofimex gevolgd. Bij materiaalproblemen kan dit eenvoudig bij één leverancier worden neergelegd. De grovere gaten en scheuren worden, nadat ze zorgvuldig zijn schoongemaakt, gevuld met een natuurlijke hydraulische 15P2 hechtmortel van Bofimex. Vervolgens zijn alle gevelvlakken bepleisterd met een natuurlijke hydraulische 15P1 hechtmortel van Bofimex. Ook is in de deze laag de schifting teruggebracht.

Voor de reparaties aan het lijstwerk, zowel de in het werk getrokken lijsten als de met de hand te repareren onderdelen, wordt de Bofimex LTM gebruikt. Het resultaat is een glad en dicht oppervlak. Er zijn slechts zeer kleine onvolkomenheden die moeten worden weggeschuurd.

Frijnen en verven

Het frijnwerk bezorgt Bjorn Fleuren de nodige hoofdbrekens. Zowel de kam om de mortel er als frijnslag uit te kunnen laten zien alsmede de mortel zelf geven niet het gewenste resultaat. Pas na drie dagen worstelen met gereedschap en materiaal met steeds weer opbrengen-kammen-uittharden-afsteken, dient de oplossing zich aan. Een iets anders getande mal en het gebruik van restauratiemortel Artopierre TF met wat toevoeging van fixopierre van ParexLanko maakt het kammen tot een feest. De verloren dagen worden zo grotendeels ingelopen.

Na het schoonmaken: Duidelijk is dat de lichtgeel gekleurde pleisterlaag moet worden hersteld. Ook de scheuren en het roestend ijzer vragen aandacht. Oude reparaties moeten worden verwijderd om weer een goede ondergrond voor het restauratiewerk te krijgen. Het eindresultaat moet straks immers weer en wind kunnen doorstaan.

Iets meer
maatwerk
had onnodige
schade voor-
komen

Voor de reparaties van grote gaten en scheuren en het pleisteren van de gevelvlakken heeft restauratiestukadoor Bjorn Fleuren natuurlijke hydraulische hechtmortel van Bofimex gebruikt. (foto: Henk van der Veen)

Na voldoende droging is de gevel door de stuka-
door gesausd met Bofimex Corisilk Silicaatverf.
Hij heeft ook de kleurencombinatie bij elkaar
gezocht die met enkele accenten de ornamentiek
in de gevel tot haar recht laten komen.

Mijmeringen achteraf

Het herstel van deze gestukadoorde gevel was
geen sinecure. De vakman-stukadoor is uitge-
gaan van wat hij ter plaatse aantrof, niet van
een onderzoeksrapport, hersteladvies of bestek.
Stapsgewijze is hij tot een overzicht van de scha-
des aan de gevel, de herstelmogelijkheden en
de uitvoering gekomen. Of dit laatste effectiever
is zonder URL's en BRL's, kwaliteitsborgingen en
certificaten of dat dergelijke papieren garan-
ties en procesbeschrijvingen bijdragen aan een
technisch goed resultaat blijft een open vraag.
Uit deze gevelrestauratie kan wel de conclusie
getrokken worden dat goed opdrachtgeverschap
in combinatie met vakbekwame vaklieden, in
dialoog met producenten en adviseurs, garant
staat voor een technisch goed resultaat.

Uiteindelijk
wint de passie
en het
vakmanschap

Gevelisolatie Arnhem

Opdrachtgever: De Rietebek B.V.

Adviseurs: Strikolith-Bofimex (Jeroen Woertman en
Richard Ceelen), Raamsdonskveer; Superlook (Henry
van Oversteeg), Breda; ParexLanko (Peter Boogaard),
Serooskerke

Stukadoor: Restauratie-atelier Bjorn Fleuren,
's-Hertogenbosch

Wijnand Freling, de auteur van dit artikel, is adviseur op
het gebied van historisch en monumentaal stucwerk.
Hij begeleidt stucwerkrestauraties en ontwerpt nieuw
gedecoreerd stucwerk op wanden en plafonds, binnen
en buiten. Daarnaast is hij beschermheer van het Neer-
landsch Stucgilde en auteur van onder meer 'Stucwerk in
het Nederlandse woonhuis uit de 17 en 18e eeuw'.

Gesausd met Bofimex Corisilk Sili-
caatverf. De kleurencombinatie laat
met enkele accenten de ornamentiek
in de gevel mooi tot haar recht komen
(foto: Henk van der Veen)

